

no. On raspolaže odgovarajućim informacijama o poslu u koji je uključen, a nije ograničen samo na fragment teksta koji prevodi. Samim tim njegova je motivisanost za rad znatno veća, kao i zadovoljstvo pri obavljanju posla, a to su činioci koji se nipošto ne smiju zanemarivati. Pored toga, potpunim uključivanjem u cijeli tok odredjenog posla prevodilac stiče znanja koja prevazilaze domen mehaničkog prevodjenja uz pomoć rječnika i koja su od izuzetnog značaja za tačnost i kvalitet prevodjenja, jer čovjek može zaista dobro prevesti samo ono što razumije. Pored toga, prevodeći strane ponude, tehničke opise, uputstva za rad itd. prevodilac dolazi do terminologije koju mu nikakav rječnik na svijetu ne može obezbediti i u stanju je da je kod svakog idućeg pismenog ili usmenog prevodjenja us-

pješno i tačno primjenjuje. Tako prevodilac postaje specijalista za pojedine oblasti, čime koristi svojoj radnoj organizaciji, a za sebe dobiva osjećaj sigurnosti i zadovoljstva, karakterističan za dobro obavljen posao.

U zaključku bismo mogli reći da, za sada, prevodilac mora da se sam izbori za svoju afirmaciju i ulogu, jer u većini organizacija ove vrste njegovo mjesto i uloga nisu dovoljno definisani kroz sistematizaciju i opis poslova. Pored toga, kao intelektualac koji samim tim teško podnosi svaku situaciju iz koje ne može da sagleda cjelinu, vlastitim angažovanjem na određivanju svog mjesta u procesu rada ima priliku da savlada uzroke svog nezadovoljstva i da stekne poziciju koja će se u svakom trenutku vrednovati kao značajna za radnu organizaciju.

Matej Rode

Učenje tujih jezika in prevajanje

L'étude des langues étrangères et la traduction

A toute personne connaissant deux ou plusieurs langues, il arrive de faire de la traduction même sans le vouloir. En général, sauf si des circonstances favorables s'y prêtent, la deuxième langue utilisée dans la traduction doit être apprise spécialement. Notre pays étant petit, nous nous voyons dans l'obligation d'étudier plusieurs langues étrangères à la fois. L'intérêt pour l'étude des langues est variable, l'allemand et l'anglais ayant une forte priorité. Se pose aussi le problème de la qualité du savoir. A ce sujet, l'auteur de l'article essaie de faire une comparaison des méthodes d'enseignement utilisées et des résultats obtenus avant et après la réforme de l'enseignement en général dans notre pays.

Outre l'enseignement des éléments de connaissance: comprendre, parler, lire et écrire, et celui plus difficile de réfléchir dans une langue étrangère donnée, nos écoles, du primaire jusqu'à la faculté, devraient aussi permettre d'apprendre le sixième élément, qui est celui de traduire.

Pri prevajanju je potrebno znanje dveh jezika: jezika izvornika in jezika, v katerega prevajamo. Obeh se moramo naučiti. Jezik, ki se ga naučimo v prvih letih življenja, je materni jezik. Kdor želi prevajati, se mora naučiti še kakšne-

ga jezika. Ne zanima me namreč vprašanje, kako doseči cilj. Možnosti je veliko: učenje jezika v šoli, samoiniciativno učenje in tudi posebne okoliščine, kot npr. bivanje v tujini in podobno. Zanima me le dejstvo, da se moramo drugega jezika posebej učiti. Drugo, kar

me zanima, je, koliko pri takšnem učenju premišljujemo o prevajanju ter kako se pripravljamo na prevajanje.

V današnjem svetu, še zlasti v večnacionalni državi, kot je naša, ki je obenem zelo odprta v svet, ni človeka, ki bi se mu nikoli ne zgodilo, da se mora sporazumevati z ljudmi, ki ne poznajo njegovega jezika. In takrat pride do prevajanja. Nedvomno je to tudi eden od razlogov, da v naših šolah začenjamo poučevati tuje jezike zelo zgodaj. Ni nujno, da je to vedno kak svetovni jezik. To je lahko jezik okolja, ali pa, kot pri nas v Sloveniji, srbohrvaški jezik. Tako so že osnovnošolci prisiljeni prevajati. Zato moramo razmišljati o tem, kako se učimo tujih jezikov ter kakšno vlogo ima pri tem prevajanje. Na to vlogo lahko gledamo z več vidikov, količinskih in kakovostnih.

Za tiste, ki se ukvarjajo s količino, je prvo vprašanje, katere jezike se učimo oziroma katere jezike poznamo in jih uporabljamo pri prevajanju. Na splošno gledano, število teh jezikov niti ni tako majhno. Ali točneje, teh jezikov je toliko, kolikor jih potrebujemo. Vedno se namreč najde kdo, ki zna prevajati tudi iz redkih jezikov. Vendar pa je to le enostranska situacija. Znanje tujih jezikov je razporejeno zelo neenakomerno. V posameznih področjih prevladujejo nekateri jeziki, drugi pa so premalo zastopani. To je posledica različnih dejavnikov, od zgodovinskih do sodobnih. Pri tem mislim predvsem na naše šolstvo, saj sem prepričan, da prav ono mnogo prispeva k takšni situaciji. Izbor tujih jezikov za pouk v naših šolah ni najbolj razumen.

Naj to podkrepim s primerom iz Slovenije. Po podatkih Gospodarske zbornice Slovenije je anketa med 3700 zaposlenimi, ki delajo v zunanji trgovini, pokazala, da jih 48 odstotkov zna nemški jezik, 33 odstotkov angleški, 11 odstotkov italijanski, 5 odstotkov francoski in le 1 odstotek ruski jezik. Le malo jih zna špansko, še manj pa arabsko. Teh podatkov ne navajam zato, da bi skušal na vsak način izsiliti uvedbo pouka japonskega ali kakega drugega redkega jezika. Ti podatki mi le pomagajo, da ponazorim enostranskost poznavanja tujih jezikov. Še posebej me moti majhen odstotek tistih, ki znajo ruski jezik. Če

k temu dodamo še dejstvo, da se v Sloveniji v srednjih šolah ruščina kot prvi jezik sploh ne poučuje, lahko ugotovimo, da je stanje že kar kritično. Kažejo se tudi že prve posledice. Kadarkoli v poletnem času v Ljubljani iščemo sodnega tolmača za ruski jezik, ga ne bomo našli, čeprav bomo povprašali tudi v Celju ali Mariboru. Zavedam se, da ni edini razlog v omejenem številu prevajalcev ruskega jezika, pač pa igra pomembno vlogo tudi gospodarski vidik. Honorarji za sodne tolmače so zelo nizki, tako da mnogi vračajo svoje uradne pečate. Vendar pa bi bila možnost za takšno stanje bistveno manjša, če bi bilo v Sloveniji več poznavalcev ruskega jezika. Vedno manj Slovencev zna rusko, ker na srednjih šolah že dalj časa ne poučujejo tega jezika. V drugih okoljih ni tako. Vemo, da obstajajo predpisi o zastopanosti tujih jezikov na šolah. Prav tako vemo, da so ti predpisi, kot sicer vsi drugi predpisi pri nas, posebej še v šolstvu, vedno fleksibilni in se podrejujejo najrazličnejšim dejavnikom, od kadrovskih do osebnih. Naj vas samo spomnim na bojkot pouka ruskega jezika na šoli Marko Iveković v Zagrebu, v katerem so sodelovali tudi starši.

Vse navedeno dokazuje, da sta izbor in razporeditev tujih jezikov za pouk v naših šolah zelo vprašljiva ter bi se morali mi, prevajalci, organizirano vključiti v reševanje tega stanja.

V zvezi s količino in razporeditvijo pouka tujih jezikov se pojavljajo tudi vprašanja, ki še globlje segajo v proces učenja tujih jezikov, zlasti v zvezi s prevajanjem. Tu gre zlasti za kakovost takšnega pouka, ali natančneje, za to, kakšno vlogo pri tem ima prevajanje.

Ne bi rad govoril o tem, kako danes poučujejo tuje jezike, niti ne o tem, da je včasih srednja šola dajala učencem več znanja kot danes. Vajeni smo, da govorimo o nekdanji gimnaziji kot o vzorni šoli, ki je dajala svojim učencem odlično znanje tujih jezikov. Rezultati pouka tujih jezikov v nekdanjih gimnazijah so bili boljši, kot so danes. Gimnazija je bila šola, s katero se danes ne more primerjati nobena druga srednja šola. Učenci prejšnjih gimnazij so bili »izbranci«, tam je bila kakovost, tega pa danes ni več. Sedaj je srednja

šola tako množična, da ni moč doseči kakovosti nekdanje gimnazije. Podobno velja za učitelje. V Sloveniji, ki do leta 1919 ni imela svoje univerze, so bili najboljši strokovnjaki za posamezne vede profesorji na srednjih šolah, kolikor jih ni odšlo na Dunaj ali v Graz. To je veljalo tudi za učitelje tujih jezikov. Danes je število učiteljev tolikšno (čeprav jih še vedno ni dovolj), da nihče ne more od njih zahtevati strokovne ravni nekdanjih gimnazijskih profesorjev. Pri takšnem številu učencev in učiteljev na današnjih srednjih šolah ne moremo od njih zahtevati kakovosti, ki bi se merila z nekdanjo gimnazijo. S tem ne želim reči, da med današnjimi učitelji ni vrhunskih pedagogov in strokovnjakov. Najboljši dokaz za to je veliko število dobrih prevajalcev, ki so tu med nami in so končali – ne kako staro gimnazijo, pač pa eno od sedanjih srednjih šol.

Pri tem pa ne smemo pozabiti na velik napredek metodike pouka tujih jezikov. Novi pogledi na učenje tujih jezikov, če jih primerjamo z nekdanjimi, so prinesli izredno dobre rezultate. Zamerimo jim lahko le ekskluzivnost. Takoj ko je nekdo odkril novo metodo pouka tujih jezikov, je prenehalo veljati tisto, kar je veljalo dotlej. Vsaka taka metoda je vedno začela od začetka, ne glede na to, ali je šlo za neposredno, avdiovizualno, globalno ali kako drugo metodo. Kot da pred tem ni bilo ničesar, ali pa, kot da prejšnje ni bilo nič vredno. To je sicer videti razumljivo. Kadar želi kdo vpeljati novo metodo, mora to napraviti na najbolj ekstremen način, kar pa doseže le z zanikanjem vsega prejšnjega. Na žalost pa življenje ne prenese ekstremov in zahteva vedno tudi kompromise, kar velja tudi za pouk tujih jezikov.

Morda sem se nekoliko oddaljil od osnovnega vprašanja, vloge prevajanja pri učenju tujih jezikov. Menim, da se temu vprašanju posveča premalo pozornosti. Še vedno velja mnenje, da poznavanje tujega jezika obsega štiri osnovne sposobnosti: razumevanje, govorjenje, branje in pisanje. Učiteljeva naloga naj bi bila, da nauči učenca teh sposobnosti v kar največji meri. Prav tu pa leži jedro vprašanja, o katerem želim govoriti.

Štiri navedene sposobnosti – razumeva-

nje, govorjenje, branje in pisanje – so brez dvoma osnovne in nujno potrebne, saj brez njih ni znanja jezika. Vendar pa znanje jezika ni samo to, pač pa nekaj več.

Mislim namreč, da popolno znanje jezika obsega tudi sposobnost misliti v tem jeziku. Zavedam se, da je to takšna zahteva, ki jo je moč doseči le v izrednih razmerah, in tega ne moremo zahtevati od običajnega šolanja v naših šolah. Vendar pa za nas to ni bistveno, hotel sem samo spomniti na dejstvo, da takšna sposobnost sodi k znanju jezika.

Poleg omenjenih štirih sposobnosti obstaja še peta, tj. sposobnost mišljenja v tujem jeziku, ter šesta, sposobnost prevajanja, ki pa je po mojem mnenju zanemarjena.

Kadar govorimo o znanju tujega jezika, običajno ne mislimo na prevajanje, ker se nam zdi, da samo od sebe sodi k znanju jezika. Kdor pozna tuji jezik, ta zna tudi prevajati. Prepričan sem, da je tako prepričanje napačno. Vsi vemo, da imamo izvrstne poznavalce jezika izvirnika in jezika prevoda, a ne znajo prevajati, vsaj ne tako dobro, kot tisti, ki se ukvarja s prevajanjem. To je podobno kot pri ljudeh, ki znajo zelo tekoče govoriti, ko pa jih zaprosiš, naj to zapišejo, ugotoviš, da so pisana bistveno manj veščiči. To pomeni, da dobro obvladajo sposobnost govorjenja, slabo pa sposobnost pisanja. Mislim, da je sposobnost prevajanja posebna sposobnost poznavanja jezika, ki se je lahko naučimo prav tako, kot se naučimo pisnega ali ustnega izražanja.

Zakaj doslej nismo posvečali dovolj pozornosti tej sestavini znanja tujega jezika? Nedvomno lahko osnovni razlog za to poiščemo v napačnem stališču, da zna vsakdo, ki zna tuji jezik, tudi prevajati. V praksi se je ta sposobnost vedno povezovala z znanjem tujega jezika, ne da bi se zavedali, da je to prav specifična sposobnost. Poleg tega pa so vedno mislili, da se ta sposobnost povezuje z znanjem drugega jezika, ki je povezan z osnovnim, torej jezika izvirnika in jezika prevoda. Učitelji tujega jezika so bili prepričani, da je sposobnost prevajanja povezana z znanjem materinega jezika, učitelji materinega jezika pa, da je to vprašanje znanja tujega jezika. Ker pa je prevajanje nemogoče brez znanja

tujega jezika, je prevladalo mnenje, da spada pod okrilje tujega jezika.

Še en razlog je, da se učitelji tujega jezika zadnje čase neradi ukvarjajo s prevajanjem. Celo sam pojem prevajanja je bil nekaj časa na naših šolah nekakšen tabu. Tu gre za modo novih metod poučevanja, o katerih sem že govoril. Kdor se je želel učiti po sodobnih metodah, se je moral odreči stari, predvojni, slovnično-prevajalski metodi. Ta »prevajalska« metoda je imela zelo malo skupnega s sodobnimi pogledi na prevajanje. Njena osnovna značilnost je bilo mehanično prenašanje pomena posameznih besed in fraz iz enega jezika v drugi. O tem pričajo tudi številna poglavja in celi prevodi, ki so jih učenci lahko kupili poleg učbenika za latinski jezik.

Kaj hočem pravzaprav povedati, ko govorim o vlogi prevajanja pri učenju tujih jezikov? Predvsem želim, da se vsak, ki zna katerikoli jezik, zaveda dejstva, da je prevajanje posebna sposobnost uporabe jezika. Prav zato tudi zahtevam, da naj tudi prevajanje dobi svoje mesto v vedi, ki se ukvarja z jezikom, lingvisti, vendar ne v mikrolingvistiki, ki se ukvarja z notranjimi zakonitostmi posameznega jezika, pač pa v makrolingvistiki, ki se ukvarja s preučevanjem funkcije jezikovnega sistema. Zahtevam, da se prevajanje obravnava kot mišljenje v okviru psiholingvistike ali kot komunikacija v okviru sociolingvistike, da ne govorim o funkciji jezika kot sredstva umetniškega izražanja, s katero se ukvarja literarna teorija.

Funkcija jezika v procesu prevajanja je predmet obravnavanja posebne vede, vede o prevajanju ali translatoLOGIJE, kot jo tudi lahko imenujemo. Proces prevajanja ima svoja pravila, svoje zakonitosti, s katerimi se moramo ukvarjati. Rezultati takšnih preučevanj, rezultati znanstvenega obravnavanja prevajanja, morajo biti poznani in dostopni vsem, ki uporabljajo ta jezik, vsaj v taki meri, kot so poznani in dostopni rezultati preučevanja sociolingvistike ali psiholingvistike, da ne govorim o literarni teoriji. Pri tem se mi zdi, da sta tradicija in samozavest strokovnjakov tolikšni, da njihove ambicije po poznavanju te funkcije jezika včasih že škodijo poznavanju osnovnih zakonitosti jezika nasploh. Zgodovina književnosti

se je na nekaterih šolah v Sloveniji že tako razbohotila, da gre pouk na račun učenja jezika in mikrolingvistike.

Postavlja se novo vprašanje: kje in kdaj začeti z informiranjem o pravih translatoLOGIJE. Menim, da je treba začeti čimprej, in sicer v ustrezni obliki in na ustrezen način. Vsekakor pa ob prvi priložnosti, ko pride do stika dveh jezikov. Že takrat se je treba vprašanja lotiti znanstveno, s poznavanjem vprašanja in rešitve zanj. To pomeni, da lahko damo prve informacije o translatoLOGIJI že učencem osnovnih šol pri njihovem prvem srečanju z drugim jezikom, s tujim ali pa z jezikom okolja. Dijak v srednji šoli bi moral zvedeti že nekaj več. To pa zahteva intenzivno učenje tujega jezika, ki pa ni možno brez poznavanja zakonov prevajanja. Če pa želimo, da vsi ti učenci pridobijo to znanje, prirejeno za njihovo starost, potem moramo najprej za to usposobiti njihove učitelje. Tu pridemo do novega vprašanja: kdo bo usposabljal učitelje. Kje naj učitelji osnovnih in srednjih šol dobijo potrebno znanje? Nedvomno na fakulteti. In treba je povedati, da nekatere fakultete to že delajo. Kolikor je meni znano, predavajo teorijo prevajanja kot poseben predmet v Beogradu, Skopju in v Novem Sadu. Na nekaterih fakultetah, na primer v Ljubljani, obstaja le specializacija na tretji stopnji. Vendar pa to ni tisto izobraževanje, ki ga potrebujemo v našem primeru, saj izobražuje prevajalce za prakso, torej tiste, ki že delajo kot prevajalci. Bodoči učitelji tujih jezikov, o katerih govorimo, translatoLOGIJE še vedno nimajo v svojih učnih načrtih. Kakšne so posledice takšnega stanja, vemo vsi tisti, ki smo absolvirali na takšnih fakultetah. Kljub najboljšim ocenam, odličnemu poznavanju velikih in majhnih pisateljev v jeziku, ki smo ga študirali, kljub brezhbnemu znanju slovnice in stilistike smo postali nemočni takoj, ko smo se znašli v vlogi strokovnega prevajalca. Za marsikoga je bil to pravi šok. Ni bilo lahko niti tistim, ki so se odločili za pedagoško delo, a ti so imeli vsaj minimalno teoretično znanje o pedagogiki in metodiki poučevanja tujega jezika. Prevajalec pa ni imel nikakršnega teoretičnega znanja.

Danes ni več tako, saj na nekaterih univerzah študentom tujih jezikov že nudijo vsaj

osnovno znanje o prevajanju, to, čemur pravijo teorija prevajanja. Vendar pa mislim, da tak način seznanjanja s translatologijo ni najboljši. Translatologijo je treba preučevati in poučevati na oddelkih za materni jezik, ne pa na onih za tuje jezike.

Če soglašamo s trditvijo, da je translatologija del makrolingvistike, torej tistega dela lingvistike, ki se ne ukvarja s sistemom jezika, temveč z njegovimi funkcijami, potem ni predmet njenega preučevanja posamezen jezik, pač pa jeziki nasploh. To pomeni, da te vede ni nujno potrebno povezovati s poznavanjem kakega tujega jezika. Zakoni translatologije so prav tako univerzalni kot zakoni sociolingvistike ali literarne teorije. Zato sem prepričan, da je mesto translatologije v okviru poučevanja maternega jezika. Po pravilu je pri prevajanju vedno en jezik materni jezik. Prav zaradi tega je tako zelo pomembno, da prevajalec dobro pozna svoj materni jezik. In med drugim bi moralo poznavanje tega jezika vsebovati tudi uporabo jezika pri prevajanju. Zato predlagam, da vključimo vedo o prevajanju v fakultetne programe študija maternega jezika. Tako bi pripravljali učitelje maternega jezika na preučevanje in poznavanje translatologije ter njeno posredovanje učencem že v osnovni in srednji šoli. Tako bi ustvarili možnosti za širjenje in dopolnjevanje tega znanja na fakultetah. Na oddelkih za materni jezik bi se to znanje poglobljalo, na oddelkih za tuje jezike pa konkretiziralo. Osnovno teoretično znanje bi uporabljali pri posebnih vprašanjih, do katerih pride ob stiku dveh jezikov: maternega in tujega, ki ga poučujejo. Veda o prevajanju obravnava posebna teoretična vprašanja, ki izvirajo iz razlik dvojice jezikov. Tako bi bodoči absolventi dobili uporabno znanje, ki bi ga uporabljali kot specializirani prevajalci ali pa kot profesorji tujih jezikov v osnovni ali srednji šoli. Kakršno koli delo s tujim jezikom namreč ni možno brez prevajanja.

Mimogrede bi rad opozoril še na eno vprašanje učenja tujih jezikov, tj. poučevanja tujih jezikov na nefiloloških fakultetah. Skoraj vse fakultete imajo v svojem programu tudi tuji jezik, največkrat nekako nedoločeno »učenje jezika«. Pri tem se profesorji običajno ukvarja-

jo s t. i. nivelizacijo znanja. Prizadevajo si dopolniti osnovno znanje, ki so ga študentje prinesli iz srednjih šol. V najboljšem primeru se ukvarjajo s terminologijo stroke v tujem jeziku. Mislim, da bi prav v takšnih učnih programih morala najti svoje mesto translatologija, in sicer v praktični obliki, ne pa v osnovni ali teoretični. Po takšnem šolanju bi moral študent biti usposobljen za prevajanje strokovnih besedil iz tujega jezika, ki ga študira, čeprav na škodo splošnega poznavanja sistema jezika v celoti. Njegovo znanje bi morali usmerjati zlasti na tista vprašanja, strukture in pravila, ki so v ospredju podjezika njegove stroke. Znano je, da ima vsaka stroka svoj podjezik, mikrojezik, ki priznava splošne jezikovne zakone, a ima svoja praktična pravila, ki so vedno ožja od tistih, ki veljajo za celoten jezikovni sistem. Takšno šolanje bi moralo študente usposobiti za uporabo tega jezika v povezavi z zakonitostmi translatologije, tako da bi bili sposobni ta podjezik prenašati v materni jezik.

Zavedam se, da takšne zahteve nalagajo profesorjem dodatne naloge in obveznosti. Če pa nam bo uspelo razširiti splošno raven poznavanja translatologije in njenih vprašanj in če se bomo o njih pogovarjali že na srednji šoli pri pouku maternega jezika in če se bodo z njimi ukvarjali tudi študentje, učitelji in profesorji, potem bo manj težav tudi na nefiloloških fakultetah.

Iz vsega navedenega bi lahko potegnil tele osnovne misli:

1. Lotiti se moramo razporeditve tujih jezikov za pouk na naših šolah.
2. Vsakega uporabnika jezika moramo seznaniti z osnovami translatologije.
3. Translatologijo bi morali kot poseben predmet vključiti v programe oddelkov maternega jezika na univerzi, in sicer v sklopu splošne lingvistike.
4. Oddelki za tuje jezike na univerzi bi morali posvetiti večjo pozornost posebni translatologiji, predvsem tistim vprašanjem, ki izvirajo iz stika med maternim in tujim jezikom.
5. Učenje tujih jezikov na nejezikovnih fakultetah bi morali čimbolj usmeriti na prevajanje strokovne literature iz ustrezne stroke.